

احكام صدقه فطر روزه

امين الدين

«سعيدى سعيد افغانى»

احكام صدقه فطر روزه

تتبع ونگارش :

امين الدين « سعيدى - سعيد افغانى »
مدير مطالعات ستراتيجيك افغان و
مسؤل مركز كلتورى دحق لاره-جرمنى

بسم الله الرحمن الرحيم

احکام صدقه فطر روزه

« والصدقة تطفى الخطيئة كما يطفى الماء النار » (الترمذي)
(صدقه گناهان را محو و نابود می کند همانطوریکه آب آتش را بی اثر می سازد.)

خواننده محترم!

معنی لغوی فطر روزه را باز کردن و معنی صدقه فطر: صدقه روزه باز کردن است.

در اصطلاح مراد از صدقه آن صدقه واجبی است که با خاتمه یافتن ماه مبارک رمضان و به خاطر باز کردن روزه پرداخته میشود. قبل از همه باید گفت که فطریه یا زکات فطر هیچ ربطی به فدیة و کفاره روزه ندارد، این واجبی است که هر مسلمانی موظف است قبل از نماز عید فطر آن زکات را بپردازد، یا خودش بپردازد و یا هم سرپرست او.

سرسایه در منابع اسلامی :

1- صدقة الفطر

2- زكاة الفطر

3- زكاة الصوم

4- صدقة رمضان.

صدقه یا زکات فطر چیست؟

همانطوریکه در فوق یادآور شدیم : صدقه یا زکات فطر یعنی: پرداخت مقدار معینی از قوت (طعام و غذای) که بیشتر میان مردم آن شهر معمول و مروج است، به عنوان واجب شرعی که به مستحق داده می شود.

حکم صدقه فطر :

حکم تادیه صدقه فطر روزه واجب است، اگر شخصی بادر نظر داشت اینکه توان پرداخت آنر داشته باشد، ولی با آنهم آنر تادیه نه نماید گناهکار است.

صدقه فطر در سال دوم هجری یکجا با روزه رمضان بالای مسلمانان فرض گردیده است ، وقابل تذکر است حکم صدقه فطر با سایر انواع صدقات و زکاتها متفاوت میباشد ، چون صدقه فطر بر افراد فرض است نه بر اموال و دارائی...

صدقه فطر بر چه کسانی واجب است؟

زکات یا صدقه فطر بر هر مسلمان ، اعم از مرد، زن، پیر، جوان، بالغ، نابالغ، نوزاد، آزاد، برده، غنی، که تا غروب آفتاب آخرین روز رمضان زنده بوده، و غذای و نیاز ضروری یک شبانه روز خود و فرزندانش چیزی اضافه داشته باشد.

حکم کلی در این بابت حدیثی است که از حضرت ابن عمر روایت گردیده است: «أمر رسول الله صلى الله عليه وسلم بصدقة الفطر عن الصغير والكبير والحر والعبد ممن تمونون». (پیامبر صلی الله علیه وسلم، به دادن زکات فطر از کوچک و بزرگ و آزاد و برده، و کسانی که نفقه آنها بر عهده شما است امر فرموده است .) (حدیث صحیح: ارواء الغلیل (835).

هکذا صدقه فطر بر شخص واجب است که زکات فطر خود و کسانی را که نفقه آنها بر عهده او است مانند خانم و فرزندانش و خدمتکارش ، اگر مسلمان باشند ، بپردازد .

حکم کلی نزد علماء همین است که صدقه فطر بر جنین لازم نیست ولی در نزد مذهب امام احمد بن حنبل رحمه الله مستحب است که حتی صدقه جنین نیز تادیه گردد .

همچنان نزد جمهور علماء شرط این است که مقدار زکات فطر اضافه از قوت روزانه خود و خانواده و سایر نیازهای اصلی و اساسی او باشد . دین مؤجل و مدت دار که وقت آن هنوز نرسیده است بر و جوب صدقه فطر هیچ تاثیری نمی گذارد و مانع وجوب آن نیست بر خلاف دینی که الان بر او لازم الاداء است .

حکمت از مشروعیت صدقه فطر:

فایده و حکمت عملی پرداخت صدقه فطر، طهارت و پاکیزگی روزه دار است که خلل و نقصان روزه را جبران می کند.

همانطوریکه ، سجده سهو نقصان نماز را جبران می‌کند. اما فایده اجتماعی صدقه یا زکات فطر، تعاون و همکاری در تأمین غذای فقراء و بینوایان در روز عید و رمز فراموش نکردن فقرا و نیازمندان است، که به شکل عمومی و تکلیف شرعی واجب شده است.

طوریکه در حدیثی از ابن عباس (رض) حکمت مشروعیت و فایده عملی صدقه فطر با زیبایی خاصی چنین فورمولبندی گردیده است: «فرض رسول الله صلی الله علیه وسلم ، زکاة الفطر طهارة للصائم من اللغو و الرفث، و طعمة للمساکین فمن أداها قبل الصلاة فهي زکاة مقبولة، و من أداها بعد الصلاة فهي صدقة من الصدقات». (پیامبر صلی الله علیه وسلم ، زکات فطر را به عنوان پاک کننده روزه‌دار از سخنان بیهوده و دشنام، و بعنوان رزق و خوراکی برای مساکین واجب کرده است. پس هر کس آنرا قبل از نماز (عید) تادیه نماید ، آن زکاتی است مقبول، و هر کس آنرا بعد از نماز عید پرداخت کند صدقه‌ای همچون (سایر) صدقات است (به عنوان زکات فطر محسوب نمی‌شود) (حدیث حسن است: روایت امام ابو داود (1609) و ابن ماجه (1827).

زمان پرداخت زکات یا صدقه فطر:

رای و نظریه امام صاحب ابو حنیفه و امام صاحب مالک همین است که زمان تادیه صدقه فطر با دمیدن صبح صادق روز عید واجب می‌شود.

ولی نظریه و رای مذهب شوافع در مورد زمان پرداخت زکات فطر با غروب آفتاب در آخرین روز ماه مبارک رمضان میباشد .

ولی بصورت کل گفته می‌توانیم که : زمان پرداخت صدقه فطر مطابق حکم اکثریت از احادیث نبوی همین است که : صدقه فطر هنگام طلوع فجر روز عید رمضان پرداخته شود .

از جمله در حدیثی که از : ابن عمر رضی الله عنه ، روایت شده آمده است : که پیامبر صلی الله علیه وسلم هدایت فرموده اند که : « زکات فطر قبل از خروج مردم برای نماز عید ، تادیه شود » (حدیث شمار

1503 امام بخاری) .

لیکن تقاضای حکمت و نصب العین و جوب آن در این است که این وجبیه باید چند روز قبل از عید رمضان صورت گیرد تا صدقه فطر بدسترس مستحقین و نیازمندان قرار گیرد .

حکم این هدایت در حدیثی از ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چنین فورمولبندی گردیده است : « و كانوا يُعْطُونَ قَبْلَ الْفِطْرِ بِيَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ » (رواه بخاری 1511) یعنی: « آنها زکات فطر را یک یا دو روز قبل از عید پرداخت می کردند »

قابل یاد آوری است ، و طوریکه قبلاً هم یاد آور شدیم آنچه از مسلمانان که صدقه فطر خویش را بعد از نماز عید فطر تادیه مینمایند ، به عنوان صدقه فطر قبول نمی گردد .

و حکم آن در حدیثی که از ابن عباس روایت گردیده است چنین بیان گردیده است : « مَنْ أَدَّاهَا قَبْلَ الصَّلَاةِ فَهِيَ زَكَاةٌ مَقْبُولَةٌ وَمَنْ أَدَّاهَا بَعْدَ الصَّلَاةِ فَهِيَ صَدَقَةٌ مِنَ الصَّدَقَاتِ » (ابو داود (1609) و حاکم 409/1 (1488) .

(...پس هر کس قبل از نماز (عید) آن را بپردازد به عنوان زکات فطر قبول است و هر کس بعد از نماز آن را بدهد صدقه ای همچون سایر صدقات خواهد بود) .

مقدار صدقه فطر :

قبل از همه باید گفت که مقدر صدقه فطر بر شخص بالغ و نابالغ یکسان میباشد .

ائمه مذاهب سه گانه امام مالک ، امام شافعی و امام احمد و جمهور علماء امت بر این امر اتفاق نظر دارند که زکات فطر بمقدار یک صاع از خرما و یا جو و یا کشمش و گندم یا غذای که خوردن آن در میان مردم بیشتر رواج دارد برنج ، گندم و خرما و غیره .
دلیل آنان حکم حدیثی است که از حضرت ابی سعید خدری رضی الله عنهما روایت گردیده است :

« كُنَّا نَخْرُجُ زَكَاةَ لِفِطْرِ إِذْ كَانَ فِيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ وَسَلَّمَ صَاعًا مِنْ طَعَامٍ ، أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ ، أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ ، أَوْ صَاعًا مِنْ زَبِيبٍ ، أَوْ صَاعًا مِنْ أَقْطٍ ، فَلَمْ نَزَلْ كَذَلِكَ حَتَّى نَزَلَ عَلَيْنَا مَعَاوِيَةُ الْمَدِينَةُ ، فَقَالَ : لَارِي مَدِينٍ مِنْ سَمْرَاءِ الشَّامِ أَيْ قَمَحَهَا يَعْدَلُ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ فَاخِذِ النَّاسَ

بنذک « رواه الجماعة. » زمانی که رسول الله صلی الله علیه و سلم در میان ما بود یک صاع از گندم یا یک صاع خرما یا یک صاع جو یا یک صاع کشمش یا یک صاع کشک به عنوان صدقه فطر خارج می کردیم ، و به این مقدار عامل بودیم تا اینکه معاویه به مدینه آمد و گفت : من معتقدم که دو مد (چیزی در حدود دو کیلو) از گندم شام با یک صاع خرما مساوی است ، از آن روز مردم به آن عامل شدند .»

هكذا در حدیثی از ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا روایت است « فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَكَاةَ الْفِطْرِ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ، عَلَى الْعَبْدِ وَالْحُرِّ، وَالذَّكَرِ وَالْأُنْثَى، وَالصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ، مِنَ الْمُسْلِمِينَ، وَأَمَرَ بِهَا أَنْ تُؤَدَّى قَبْلَ خُرُوجِ النَّاسِ إِلَى الصَّلَاةِ » (بخاری:1503)

یعنی: ابن عمر رضی الله عنهما می گوید: رسول الله صلی الله علیه و سلم صدقه فطر را بر مرد و زن، بزرگ و کوچک، برده و آزاد مسلمان، فرض قرار داد و مقدار آن را یک صاع خرما و یا یک صاع جو، تعیین فرمود. و دستور داد تا قبل از نماز عید فطر، پرداخت گردد.

پیمانه صاع :

پیمانه صاع عبارت از پیمانه نبوی است که برابر چهار مشت مرد میانه می باشد، که با وزن گرمها تقریباً دو کیلو و چهار صد گرم می باشد.

پس روشن می شود که زکات فطر باید یک صاع از طعام باشد و هر صاع برابر با چهار مد است.

و در معاملات امروزی به (2کیلو و 400گرم تا 2کیلو و 500گرم) تعبیر شده است .

احناف می گویند: (مقدار صدقه فطر از تمام انواع فوق الذکر یک صاع بوده بجز گندم که از گندم نصف صاع می باشد). ولی احتیاط در پرداخت یک صاع است .

- مقدار یک صاع به اندازه چهار بار پری دو کف دست انسان که دستهای معتدلی داشته باشد یا مساوی 3.785 کیلو گرم و نزد بعضی علماء 4.500 کیلو گرم و نزد بعضی 4 کیلو گرم می باشد .

- صدقه فطر از غذای معروف و مشهور و مروج مردم هر شهر ادا شود. اگر گندم مصرف می کنند از گندم و اگر جو مصرف می کنند از جو و هر کدام که بهتر است از آن ادا کنند بهتر و افضل است.

شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله می فرماید: زکات فطر پرداخت می شود از مواد غذای معروف و بهتر (منطقه) مانند برنج و غیره، اگرچه شخص توان پرداخت موارد مذکور در حدیث را هم داشته باشد و این قول اکثر علما و اصح اقوال است، که همانا اصل در دادن آن مساوات و برابری با فقرا است. (الفتاوی الکبری 4/455).

ابن قیم جوزی رحمه الله می فرماید: این چند مورد از حبوبات (گندم- جو- خرما و...) که در احادیث آمده نشانگر آن است که در آن زمان در مدینه منوره غذای غالب مردم همین چیزها بوده و اگر درجایی یا زمانی دیگر غذای معروف و غالب چیز دیگری باشد باید از آن بپردازند اگرچه غذایشان غیر از حبوبات، مثل شیروگوشت و ماهی باشد. و این قول جمهور علما و قول ارجح است و مقصود از پرداخت زکات فطر یکسانی با مساکین است، در طعام روز عید، یعنی غذای مسکین هم در آن روز همانند بقیه مردم باشد. (اعلام الموقعین 12/3).

و این ردی است بر عمل کسانی که فقط به دادن گندم بسنده می کنند و خودشان از بهترین طعام در طول سال و روز عید استفاده می کنند. اما دادن خوراکی های دیگر مانند لوبیا و روغن و نخود و غیره، چنانکه بعنوان غذایی معمولی در سرزمینی استفاده می شد، بطوریکه کسانی که از مساکین فطریه را دریافت می کنند، می تواند با آنها برای روز عیدشان غذایی درست کنند جایز است و گرنه بهتر است که طعامی داده شود که بتوانند با آن در روز عید برای خود غذایی فراهم آورند که با بقیه فرقی نداشته باشد.

پرداخت پول نقد در صدقه فطر:

پرداخت پول نقد در زکات فطر روزه، عوض قیمت مواد خورکی شرعاً جواز داشته، و کدام ممانعتی شرعی بخصوص در شرایط امروزی، در آن وجود ندارد.

ولی طوریکه گفتیم: هستند علمای که در دادن پول نقد به جای طعام به عنوان زکات فطر مخالفت نموده و استدلال میاورند که این تادیبه

پولی ، مخالفت صریح با نصوص اسلامی است . چون زکات فطر عبادت است و اصل در عبادت توقیفی بودن است والله سبحانه وتعالی ورسولش صلی الله علیه و سلم حکمت آنرا بهتر می دانند.

امام نووی رحمه الله می فرماید:

عامه فقها دادن قیمت(پول) به جای طعام را جایز ندانسته اند، چون اگر دادن پول جایز می بود الله و رسول صلی الله علیه و سلم آن را بیان می فرمودند . زیرا پیامبر صلی الله علیه و سلم در زمان خویش بادر نظر داشت اینکه پول وجود داشت ولی زکات فطر روزه را از طعام پرداخت نموده اند ، و اگر این کار جایز می بود حتماً آنرا هدایت میفرمود .

آنان استدلال میاورند که : «طعمة للمساكين» یعنی: طعام و خوراکی است برای بینوایان وکسانیکه ، آنرا از طعام می دهد هیچ عالمی در صحت عمل او خلاف ندارد .

این قول امام شافعی و امام احمد و امام مالک رحمه الله علیهم است. (برای مزید معلومات مراجعه شرح امام نووی بر صحیح مسلم) .

ولی امام ابوحنیفه رحمت الله علیه میفرماید : بجای موارد فوق اگر قیمت آنها را به پول ادا کنند بهتر است ؛ چون فقیر راحت بدون اذیت و آزار آن را در بر آوردن نیازهایش مصرف کند . پس هر کدام که برای فقیر بیشتر سود دارد همان را ادا کند .

بصورت کل رای مذهب امام ابوحنیفه همین است که پرداخت قیمت صدقه فطر ، جایز بوده و طوریکه متذکر شدیم که : هدف عمده و اساسی از آن دفع حاجت مساکین و بینوایان است، و این هدف میتواند به پول هم بر آورده شود ، در حالیکه در شرایط فعلی مردم به پول ضرورت اشد دارند.

پیروان مذهب امام صاحب ابوحنیفه (رح) میگویند که تادیه قیمت نظریه وفتوای عمر ابن عبدالعزیز و حسن بصری رحمهما الله نیز میباشد .

مستحقین زکات یا صدقه فطر:

زکات فطر به همان اصنافی که استحقاق زکات را دارند باید پرداخت شود.

طوریکه تفصیل کلی آن در (آیه 60 سوره توبه) بشرح ذیل

فورمولبندی گردیده است: «إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ»

یعنی: «صدقات تنها به :

1- فقرا :

هدف از فقرا کسانی اند که مال اندکی در اختیار دارند ولی از نفقه و ضروریات اولاد خویش برآمده نمیتواند، و اندازه مال و دارایی شان به حدی نمیرسد که بر آنان زکات واجب گردد.

2- مساکین :

هدف از مساکین کسانی اند که برای نفقه چیزی ندارند ، بادر نظر داشت اینکه کار میکنند ولی معاش شان به حد کافی نمی رسد . و یا معیوب هستند ، یا مریض اند که توانمندی شغلی و کاری را ندارند .

3- عاملین :

(مامورین بخش زکات) و یا به اصطلاح کسانی که مصروف جمع اوری زکات آند ، این عده اشخاص با در نظر داشت اینکه معاش معین دارند ، ولی با آنها از اینکه وخت خویش را در جمع اوری زکات بمصرف می‌رسانند ، بناً دادن صدقه فطر برایشان جواز دارد .

4- مؤلفه القلوب :

عبارت از کسانی اند که : دلشان به دست آورده می‌شود(تازه مسلمان شده اند)

5- رقاب :

عبارت از کسانی اند که در قبضه دیگران آمده باشند ،مثلاً زندانیان ، ازادی بردگان و یا آن‌عه اشخاصیکه در قرض گرفتار باشند .

6- غارمین :

عبارت از کسانی اند که قرضدار و یا در یک معامله تجاری متضرر شده باشند ، که توان پرداخت قرض و یا امکانات پرداخت ضرر را ندارند .

7- مجاهدین فی سبیل الله :

عبارت از کسانی اند که در راه الله مصروف جهاد باشند .

8- ابن سبیل :

ابن سبیل عبارت از اشخاصی است که در وخت سفر به کمک محتاج

گردیده باشند ، بادر نظر داشت اینکه شاید در خانه خویش مال را دارا باشند .

این به عنوان فریضه از جانب خداست و خدا دانای حکیم است.» ولی چنان چه در فرموده پیامبر صلی الله علیه وسلم به آن اشاره شد: «زَكَاةُ الْفِطْرِ طُهْرَةٌ لِلصَّائِمِ مِنَ اللَّغْوِ وَالرَّفَثِ وَطُعْمَةٌ لِلْمَسَاكِينِ» «زکات فطر پاک کننده روزه دار از سخنان بیهوده و فحش و ناسزا است و طعامی برای مساکین می باشد» (صحیح سنن ابن ماجه 1480- ابو داوود 1594) پس فقرا و مساکین شایسته ترین اصناف به پرداختن زکات فطر هستند .

یادداشت ضروری :

- 1- علماء امت بر این مسئله اتفاق نظر دارند که صدقه فطر مال فقرا و مساکین مسلمان است و به مصرف آنان باید برسد ؛ و نزد امام ابوحنیفه رحمه الله می توان آن را به فقراء اهل الذمه هم داد.
- 2 - واصل آن است که صدقه فطر فقط فرض شده است تا به مصرف کسانی که می توان به آنان زکات داد رسانیده شود ؛ مگر اینکه مصرف آنان به طلاب علوم اسلامی مدارس اسلامی ضرورت داشته باشد . و رای مذهب احناف همین است.
- 3 - نقل صدقه فطر از یک شهر به شهر دیگر اگر نیاز باشد جایز است یا شاید نیاز بیشتری باشد ضرورت دارد .
- 4 - زکات فطر را به مرتد و و کافر و غنی و توانمند و فرزندان نابالغ آنان و به مادر و پدر و فرزندان و همسر خود و بنی هاشم نمی توان داد ؛ و یا در بنای مساجد و مدارس و ساختن پل و سد و دیگر امور عام المنفعه هزینه و مصرف کرد.

خواهران و برادران مسلمان !

کوشش و جهد مزید بعمل آرید تا در تادیه زکات فطر قبل از فرا رسیدن نماز عید فطر اقدام نماید ، چنانچه اگر ادای این فریضه بدون عذر به بعد از نماز عید فطر محول و به تاخیز به افتد، طوریکه در فوق یادآور شدیم ، از او به عنوان صدقه فطر قبول نمیگردد .

ولی اگر شخصی بنا بر عذری نتوانست قبل از نماز عید زکات فطرش را تادیه نماید ، از جمله اگر کسی در مسافرت باشد و در خانه کسی را

نداشته باشد که در غیاب او زکات فطرش را تادیه کند ، مسلمان به خاطر این تأخیر گناهکار نمی گردد ، چون معذور میباشد . **ختم**

موضوعات و مطالب مندرج در این رساله :

شماره	عنوان	صفحه
1	- سرسایه در منابع اسلامی	
2	- صدقه یا زکات فطر چیست؟	
3	- حکم صدقه فطر	
4	- صدقه فطر بر چه کسانی واجب است؟	
5	- حکمت از مشروعیت صدقه فطر	
6	- زمان پرداخت زکات یا صدقه فطر	
7	- مقدار صدقه فطر	
8	- پیمانہ صاع	
9	- پرداخت پول نقد در صدقه فطر	
10	- مستحقین زکات یا صدقه فطر	

احکام صدقه فطر روزه

تتبع و نگارش :

امین الدین « سعیدی - سعید افغانی »

مدیر مرکز مطالعات ستراتژیکی افغان

و مسؤل مرکز فرهنگی د حق لاره- جرمنی

ادرس ارتباطی : بریسنالیک : saidafghani@hotmail.com